

KORRUPSIYAYA QARŞI MÜBARİZƏNİN MÜASİR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Hafiz Musayev*

Xülasə

Məqalədə dövlətin təhlükəsizliyinə təhdid yaradan mühüm amillərdən biri hesab edilən korrupsiyanın sosial-iqtisadi, eləcə də digər aspektlərdən təsirinin mühüm aspektləri tədqiq olunur. İqtisadi sahədə tədbirlər sisteminə diqqət yetirilir. İqtisadi sahədə şəffaflığın artırılmasının vacibliyi vurğulanır. Antikorrupsiya tədbirlərinin zəruriliyi qeyd olunur. Nisbətən xarici ölkələrin təcrübəsinə yer verilir. Xarici ölkələrdəki mövcud vəziyyət təhlil olunur.

Müvafiq sahədə tədqiqat apararı xarici alimlərin elmtutumlu fikirlərinə və mülahizələrinə yer verilir. Bundan başqa korrupsiyanın qarşısının alınması yollarına diqqət yetirilir. O cümlədən hüquq mühafizə vasitələri ilə korrupsiyaya qarşı mübarizənin müxtəlif sahələrdə həyata keçirilən funksiyaların geniş siyahısı təqdim olunur. Sonda müvafiq nəticələr çıxarılır.

Açar sözlər: *korrupsiya, korrupsiya ilə mübarizə, islahat, özəl sektor, antikorrupsiya, hüquqi mübarizə.*

Ölkənin mühüm vəzifələrindən biri korrupsiya ilə mübarizə olaraq qalmaqdadır. Müasir şəraitdə korrupsiya dövlətin hərtərəfli inkişafını ləngidən ciddi amil olmaqla yanaşı xüsusi sosial təhdid də formalaşdırır. Buna görə də, korrupsiyaya qarşı hüquqi mübarizə mexanizmlərinin yaradılması Azərbaycan dövlətinin və cəmiyyətinin inkişafı baxımından əhəmiyyətli, bir o qədər də aktualdır. Hal-hazırda ölkədə həyata keçirilən antikorrupsiya siyasəti nə qədər səmərəli olsa da dəyişən mühit yeni çağırışlar da yaradır.

Ümumi inkişafa və təhlükəsizliyə mənfi təsir göstərən korrupsiya qanunun aliliyinə və sosial ədalətə ciddi təhlükə yaradır, iqtisadi və sosial inkişafı ləngidir, əlverişli biznes mühitinin yaranmasına mane olur [2].

Tədqiqatçı C.Skott göstərir ki, hökumətdə korrupsiya və özbaşnalıq birləşsə, bu, siyasi və iqtisadi islahatı qeyri-legitimləşdirər. Məqsəd dövlət inzibətçılığını tamamilə siyasətdən kənarlaşdırmaq deyil - bu, çox çətin vəzifədir - onların arasında sağlam dəstəyə vasitəçilik yaratmaq üçün yollar axtarmaqdır [4, s.28]. Belə ki, kommunal xidmət sahəsi, adətən, siyasi cəhətdən neytral olur, lakin siyasətin vəzifəsi bu sahədə təhlükəsizliyə və müvafiq əməkhaqqı formalaşdırmaqdır. Bəzi müasir islahatçılar bu ənənəvi modelin aspektlərinə şübhə ilə yanaşırlar.

Azərbaycanın da təmsil olunduğu MDB-nin antikorrupsiya qanunlarını təhlil edən amerikalı professor M.Darlienin fikrincə çatışmazlıqlarla müşahidə olunan sistemdən qurtulan ölkələr professional xidmət göstərə biləcək təsərrüfat sahələri yaratmaq problemi ilə üzləşirlər. Dövlət bu məsələdə siyasi cəhətdən cavabdehlik daşmalı və gündəlik vəzifələr üzrə tapşırıqlarının minimum korrupsiya prinsipi ilə icrasına nail olmalıdır. Amerikalı tədqiqatçı S.Beley göstərir ki, əgər sistem nizamlıdırsa, potensial işçi özəl sektor işi ilə bərabər tutacaq,

---

* hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

ancaq bunların arasında hətta özəl sektor əmək-haqları ilə işləyə bilməyənlər də tapıla bilər. Bu proses davam etdikcə iki cür qeyri-proporsional işçi heyəti formalaşacaq. Bunlar özəl sektorda rəqabətli işə davam gətirməyən aşağı məhsuldarlıqlı işçilər və rüşvət almağa hazır olanlardır [6, s.19].

Dövlət sektorunda korrupsioner meylləri azaltmağın iki yolu var. Birincisi, dövlət məşğulluq sistemində islahat aparır, ikincisi isə, özəl şirkətlərlə müqavilə bağlayıb, könüllü olaraq, xidmətlərin real təminatından kənarlaşır. Bunların hər birində müsbət və mənfi tərəflər var [8, s.48]. Ödəniş islahatları, mənafe ziddiyyətləri, stimullaşdırma sistemi və ierarxiyada korrupsiyaya nəzarət də daxil olmaqla, ictimai sektorda xidmətin yenidənqurulmasının əsas prinsiplərinə nəzər saldıqda bu müqavilə bağlama məsələləri zamanı tamamlanır.

Qeyd edək ki, əmək bazarında xüsusi bacarığı olanlar yetərincə qiymətləndirilmirsə, seçimdə əyintilər hökm sürür. Müəyyən hallarda dövlət işinə yararlı olanlar kənar qaldıqları üçün yerli və ya xarici özəl sektorda iş axtarırlar. Bacarıqlı işçilər, hətta dövlət hesabına treninq keçənlər də kənar qala bilər, bu halda onların yerini rəqabət qabiliyyəti aşağı olanlar tutar. Professor Rose Ackerman yazır ki, korrupsiya və bədbinliyin olmadığı təqdirdə, əmək bazarı balanslı aşağı ödənişli dövlət işlərində işləməkdə maraqlı olan, lakin bunun öhdəsindən gəlməyə qabiliyyəti çatmayan, bacarıqsız şəxslərin hesabına dəyişir [5, s. 259].

Korrupsiyanın cəmiyyət üçün bir sıra zərərli nəticələrə səbəb olduğu sənədləşdirilmişdir. O, əhalinin hökumətə inamını azaltmağa meyillidir, çünki o, vəsaitləri vətəndaşların xeyrinə nəzərdə tutulan mal və xidmətlərdən yayındırır və dövlət institutlarının fəaliyyətini və qanunun aliliyini zəiflədir [7].

İstehsal və xidmət sahələri işçinin qabiliyyətindən asılı olaraq, həm bacarıq tələb edən, həm də korrupsioner şərait yarada bilər. Müvəffəqiyyətə hər hansı ümid varsa, müvafiq xidmət islahatı sağlam şərtlər əsasında həyata keçirilməlidir. Məsələn, xidmət sahəsində ödənişin artırılması və iş şərtlərinin yaxşılaşdırılması müəyyən mənada işin icrasına çox az təsir edə bilər. Ona görə də yeni iş götürülənlər mövcud iş həcminin böyük qismini icra etməlidir.

Təxminlərimizə görə, kommunal xidmət islahatı beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən dəstəklənən fundamental islahat layihələrinin bir hissəsidir, lakin onlar çox vaxt pis tərtib edilirlər. Bunun uğurlu olması üçün islahatçılar imtiyazların dəyəri və paylanması, kommunal qulluqçularının əməkhaqları ilə ailə büdcəsi arasındakı nisbət, qəbul edilmiş müvafiq dövlət qərarlarında ziddiyyətlərin və korrupsiya üçün şəraitin olub-olmaması, dövlət və özəl sahə işçilərinin müqayisəli faydalı iş əmsalı, makroiqtisadi şərtlər, qeyri-rəsmi iş saati ölçüsü və onun rolu barədə məlumatları yaxşı bilməlidirlər. Dövlət bilməlidir ki, məsələn, müəyyən məbləğdə pul yardımı əksər dövlət işçilərinə kömək edəcək ya yox. Əgər etirsə, maaşlar qaldırılmalı və iş həcmində gərginlik yaratmadan ixtisar aparılmalıdır. Bəzi əvvəlki islahat proqramlarında işdən azad edilmiş qulluqçuların kənd təsərrüfatı və qeyri-rəsmi sektorlara işə qəbul edilməsi Azərbaycan dövlətinin əsas strategiyalarından birini təşkil edir.

Azərbaycanda özəl sektorlarda iş yerlərinin artırılması, digər biznes sahələrini genişləndirmək kimi mühüm addımlar antikorrupsiya sahəsində maraqlı nəticələr verib. Vəcdanlı vergi yığım sistemi yeni formada yaradılması da uğurlu antikorrupsiya işinin nəticələrindəndir. Bütün bunlar bütövlükdə, dövlət üçün gəliri və şirkətlər üçün isə onların rəsmi iqtisadiyyata qoşulmaq niyyətini artıran mənəvi stimuldur.

Yeni yüzilliyin birinci onilliyindən başlayaraq, bəzi iri dövlətlər korrupsiyaya qarşı yeni tədbirlər həyata keçirməyə başlamışlar. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə əsas antikorrupsiya tədbirlərindən biri də bu istiqamətdə milli strategiyaların işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsidir [3, s.225]. Birləşmiş Ştatlarda, Böyük Britaniyada, RF-da, Fransada, Almaniyada, o cümlədən eyni xətlə Qazaxıstanda, Çində, İranda, Türkiyədə və nəhayət Azərbaycanda dünyada siyasi bəla kimi formalaşan korrupsiya və rüşvətə qarşı yeni metodlar hazırlanmışdır. Respublikamızda hökumətin istehsalat münasibətlərini yenidən tənzimləmək, ştatda ixtisar etmək söyləri dövlət məmurlarının roluna yenidən nəzər salmaq imkanı yaratmışdır.

Yerli icra orqanlarına rəqabətli tender aparmaq üçün köklü hökumət xidmətlərinin açılması yolları axtarılır. Hökumət bəzi dövlət xidmətləri üçün özəl sektorları təkliflər verməyə dəvət edir.

Mühüm sahələrdə islahatlar xərc tələb edir və siyasi çətinlik törədir, ona görə də bir çox zəif dövlətlərin buna gücü çatmaya bilər. Lakin bu, qaçılmazdır. Bəzi ölkələrdə son illər vergi ödənişləri aşağı düşüb, çünki dünyanı bürümüş maliyyə böhranı nəticəsində dövlətlər istehsal xərclərini azaldaraq, artıq məsrəflərə yol verməməyə çalışırlar. Bəzən Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondunun yardımı əvəzində əməkhaqqı fondunu azaltmaq tələbi sürülür. Onlar nəzərə almırlar ki, bu, korrupsiyaya şərait yaradır [9, s.68]. Beynəlxalq institutların təzyiqi altında borc götürən ölkələr əmək haqlarını ucdantutma azaltma tədbirləri keçirir, çünki bu, əməkdaşın işdən çıxarılmasının ən asan yoludur. Əlbəttə, belə üsul korrupsiyaya qarşı mübarizədə qəbulolunmazdır. Azərbaycan antikorrupsiya islahatlarında bu yolu seçmədi, edilən təzyiqlərə lazımcavab verdi.

Rüşvət “stimullarına” qarşı mövcud proqramların yenidən işlənməsi və ictimai xidmətin yenidən təşkili kimi islahatları həmişə etmək vacibdir. İslahat bir və ya iki əsas dövlət idarəsi, həmçinin, vergi administrasiyası ilə, yaxud açıq və şəffaf şəkildə özəlləşdirmə ilə aparılmalıdır. Geniş mənada götürülmürsə, islahatı dar nöqteyi-nəzərdən başlamaq mənasızdır. Əks təqdirdə, islahat aparılan idarədən kənar məmurlar bir qrup məmura göstərilən xüsusi münasibətdən hid-dətlənəcək və islahat özlüyündə baş tutmayacaqdır. Korrupsiyaya qarşı ciddi mübarizəyə sınavi vətəndaşları buna inandırmaqdan başlamaq lazımdır. İlk addım kimi vətəndaşlara hansı sahələrdə korrupsiyanın azaldığını vurğulamaqdır. Həmçinin, əhəlinin pulsuz əldə etməyə haqqı çatdığı xidmətləri diqqətə çatdırmaq olar.

Araşdırma materiallarına görə, Azərbaycanda hər hansı bir böyük işçi kontingenti olan dövlət müəssisələrinin, özəl şirkətlərin hər biri ayrı-ayrılıqda bir cəmiyyət kimi formalaşmışdır. Bütün bu cəmiyyətlər “Dövlət proqramı” adı altında fəaliyyət göstərir, beynəlxalq qurumlarda tanınırlar. Dövlət Vergi Xidmətinin, Fövqəladə Hallar Nazirliyinin, eləcə də Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin Beynəlxalq Antikorrupsiya Akademiyası və digər beynəlxalq təşkilatlarla Memorandum imzalaması fikrimizcə bir nailiyyətin nəticəsidir. Həmçinin, Şamaxıda keçirilən konfransda BAA-nın nümayəndə heyətinin rəhbəri Martin Kroytner Azərbaycandavergitutma sahəsində antikorrupsiya siyasətinin düzgün aparılmasından və bu istiqamətdəki nailiyyətlərindən geniş bəhs edib. [10]

Qəbul edilmiş beynəlxalq sistemdə dövlət korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə ixtisaslaşmış orqan yaratmalıdır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Korrupsiya əleyhinə” Konvensiyası iki tip institutun yaradılmasını tələb edir:

- korrupsiyanın qarşısının alınması sahəsində ixtisaslaşmış orqan və ya orqanlar;

- hüquq mühafizə vasitələri ilə korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış orqan və ya orqanlar.

Həm korrupsiyanın qarşısının alınması, həm də hüquq mühafizə vasitələri ilə korrupsiyaya qarşı mübarizə müxtəlif sahələrdə həyata keçirilən funksiyaların geniş siyahısına malikdir. Buraya aşağıdakılar aiddir:

- korrupsiyaya qarşı mübarizə siyasətinin hazırlanması, analitik təhlil, monitoring və koordinasiya;

- dövlət strukturlarında korrupsiyanın qarşısının alınması;

- maarifləndirmə və təhsil funksiyası;

- korrupsiya əməllərinin istintaqı və cinayət təqibi funksiyası;

- ayrıca antikorrupsiya istiqamətində müstəqil mətbuat orqanının yaradılması, radio və tele proqramların açılması.

Yuxarıda sadalanan səlahiyyətlərin mövcudluğunun müxtəlif variasiyalarından asılı olaraq, korrupsiyaya qarşı mübarizə aparıcı qurumların müxtəlif modellərini təsnifləşdirmək mümkündür. Amma qeyd edilməlidir ki, sözügedən təsnifat heç də mövcud bütün ixtisaslaşmış orqanları əhatə etməyəcəkdir.

İstinadlar:

1. Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 13 yanvar 2004

2. Korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsinə dair 2022-2026-cı illər üçün Milli Fəaliyyət Planı, 4 aprel 2022

3. Məcidli S.T. Antikorrupsiya qanunvericiliyi və müasir beynəlxalq hüquq. Bakı, 2017, 337 səh.

4. Епархина О. В., Политическая коррупция в трактовке Дж. Скотта, Социально-политические исследования, 2019. № 1, с 25-40.

5. Susan Rose-Ackerman, International Handbook on the Economics of Corruption, Yale University, 2006, 655p.

6. Bailey John, and Matthew M. Taylor, Evade, Corrupt, or Confront? Organized Crime and the State in Brazil and Mexico, Journal of Politics in Latin America, N 2, 2009: pp. 3-29

7. Isabelle Adam, Mihály Fazekas, Are emerging technologies helping win the fight against corruption? A review of the state of evidence, Information Economics and Policy, Volume 57, December 2021, <https://doi.org/10.1016/j.infoecopol.2021.100950>

8. Кареева С. Г., Некрасов С. В., Пинчук А. Н. К интерпретации понятия «коррупция»: социетальные и социально-психологические аспекты // Горизонты гуманитарного знания. 2018. № 2. С. 60

9. Шунаев А. М, Опыт борьбы с коррупцией в Южной Корее и Сингапуре, Управленческое Консультирование 2018. № 3., с. 65-71

10. <https://www.taxes.gov.az/az/page/beynelxalq-antikorrupsiya-akademiyasi-iaca>

СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ

Хафиз Мусаев*

Резюме

В статье рассматриваются важные аспекты влияния коррупции на социально-экономическую ситуацию, а также другие аспекты, которые считаются одним из важных факторов, угрожающих безопасности государства. Уделено внимание системе мер в экономической сфере. Подчеркнута важность повышения прозрачности в экономической сфере. Отмечается необходимость антикоррупционных мер. Включен опыт относительно зарубежных стран. Анализируется современная ситуация в зарубежных странах. Включены научные мнения и мнения зарубежных ученых, проводящих исследования в соответствующей области. Кроме того, внимание уделяется способам предотвращения коррупции. В нем приводится обширный перечень функций, выполняемых правоохранительными органами в различных сферах борьбы с коррупцией. В конце делаются соответствующие выводы.

Ключевые слова: коррупция, борьба с коррупцией, реформа, частный сектор, противодействие коррупции, правовая борьба.

MODERN FEATURES OF THE FIGHT AGAINST CORRUPTION

Hafiz Musayev**

Abstract

The article examines the important aspects of the impact of corruption on socio-economic, as well as other aspects, which is considered one of the important factors threatening the security of the state. The attention is paid to the system of measures in the economic sphere. The importance of increasing transparency in the economic sphere is emphasized. The need for anti-corruption measures is noted. Relatively foreign experience is given. The current situation in foreign countries is analyzed.

Scientific opinions of foreign scientists conducting research in the relevant field are included. In addition, attention is paid to the ways to prevent corruption. There is also an extensive list of functions performed by law enforcement agencies in various areas of the fight against corruption. In the end, the relevant conclusions are drawn.

Key words: corruption, fight against corruption, private sector, anti-corruption, threat, legal struggle.

---

* доктор философии по праву

** Ph.D in law